

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Білоконя Олександра Павловича
«Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 073 Менеджмент

Актуальність теми дослідження. Становлення ринкового механізму господарювання в Україні й трансформація відносин власності на землю та інші засоби виробництва в аграрному секторі економіки зумовлюють підвищення рівня відповідальності суб'єктів господарювання за результативність своєї діяльності, яка у значній мірі залежить від рівня їх матеріально-технічного забезпечення. Проте кризовий сучасний стан галузі значною мірою зумовлений суттєвими недоліками саме в управлінні матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарського виробництва, різким погіршенням платоспроможності сільських товаровиробників, що у кінцевому підсумку призводить до погіршення кількісно-якісних показників їх ресурсного потенціалу, вкрай негативно впливає на зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та зниження її якісних показників.

За таких умов виникає нагальна потреба в узагальненні і доопрацюванні існуючих й розробці принципово нових теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо ефективного управління матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських підприємств відповідно до їх потреб, сучасних прогресивних тенденцій розвитку продуктивних сил та виробничих відносин у вітчизняному АПК. З урахуванням цих вихідних положень актуальність теми дисертації О.П. Білоконя не викликає сумнівів і має важливе наукове і практичне значення.

Актуальність дисертації О.П. Білоконя підсилюється її чітко вираженою прикладною спрямованістю. Вона виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри маркетингу, підприємництва і організації виробництва Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва за темою «Науково-методологічне забезпечення підприємницької, маркетингової, логістичної діяльності підприємств агропродуктового комплексу та розвитку земельних відносин на інвестиційно-інноваційних засадах» (номер державної реєстрації 0116U000001) та «Теоретико-методологічне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на ринках продукції, ресурсів, послуг та інформації на інвестиційно-інноваційних та маркетингових засадах» (номер державної реєстрації 0121U108930). Роль автора полягає у розробці теоретико-методичних та практичних аспектів щодо підвищення ефективності управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Винесені на захист наукові положення, висновки і рекомендації у достатній мірі обґрунтовані, підтвердженням чого є критичне опрацювання великої кількості літературних джерел, серед яких наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, чинна нормативно-правова база, статистична інформація різних рівнів управління агропромисловим комплексом та з мережі Internet (всього 167 найменувань). Усі вони відповідають специфіці обраної теми дослідження. При чому, переважна більшість опрацьованих джерел належить до сучасних наукових публікацій, що дозволило здобувачу правильно опрацювати теоретичні основи управління матеріально-техніч-

ним забезпеченням в аграрному секторі у мінливих умовах внутрішнього і зовнішнього середовища.

Основну частину роботи завершують сформульовані здобувачем вісім висновків. Крім того, кожний з трьох розділів дисертації завершують висновки із стислим викладом опрацьованих у розділі наукових і практичних результатів. Ознайомлення з їх змістом дозволяє стверджувати, що вони розкривають наведені елементи наукової новизни і кореспондуються зі змістом окремих підрозділів. Висновки і рекомендації здобувача достатньо аргументовані, мають чіткі кількісні та якісні характеристики і повністю витікають з проведених досліджень.

Особистий внесок в отримання наукових результатів та академічна доброчесність. Основні результати дослідження отримані О.П. Білоконем самостійно. Порушень академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях не виявлено.

Достовірність висновків і рекомендацій здобувача ґрунтується на науковій методології й застосуванні широкої номенклатури методів наукових досліджень, зокрема: аналізу і синтезу, монографічного, графічного, математичного вирівнювання, експертних оцінок, статистичних групувань, абстрактно-логічного тощо.

Достовірність висновків і рекомендацій також підтверджується використанням здобувачем широкої інформаційної бази: чинних нормативно-правових актів (Закони України, Постанови Кабінету Міністрів і Верховної Ради України, Цивільний кодекс України тощо); офіційної статистичної та аналітичної інформації Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України; нормативно-довідкової літератури; результатів моніторингу стану технічного забезпечення аграрного виробництва та ринку матеріально-технічних ресурсів на загальнонаціональному, регіональному і локальному рівнях; розробок провідних вітчизняних науково-дослідних установ; наукових публікацій; інформації зі світової комп'ютерної мережі Internet та матеріалів власних досліджень.

Основні результати дослідження опубліковані в 11 наукових працях загальним обсягом 4,34 ум.-друк. арк., з них у наукових фахових виданнях – чотири, у матеріалах наукових конференцій – шість, у зарубіжних виданнях – одна публікація.

Елементи наукової новизни та основні положення дисертації достатньо повно оприлюднені у відкритому друці. Встановлені вимоги щодо необхідної кількості публікацій у наукових фахових виданнях дотримані.

Наукову новизну одержаних результатів формують наступні складові. Здобувач вперше обґрунтував міждисциплінарний підхід до сталого формування циркулярної системи управління МТЗ аграрного сектора на засадах технологій блокчейн.

За результатами проведеного дослідження здобувачем удосконалено: методичний підхід до алгоритму визначення економічної стійкості МТЗ аграрного сектору; концептуальний підхід до структуризації організаційно-економічного механізму технічної модернізації управління системою матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору економіки; науковий підхід до формування парадигми алгоритму забезпечення економічної стійкості системи матеріально-технічного забезпечення аграрного сектора.

Набули подальшого розвитку: підхід до створення центру агрокомпетенцій (ЦА); теоретичні підходи до сутності системи МТЗ аграрного сектору; методичний

підхід до парадигми оцінки рівня управління МТЗ аграрного сектору; комплексний підхід до стратегування аграрного сектору на засадах інноваційних рішень.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація О.П. Білоконя «Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі» складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (всього 167 найменувань), додатку. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з яких основного тексту – 214 сторінок.

У **Вступі** здобувач обґрунтовує актуальність теми, мету і завдання дослідження, викладає наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, а також розкриває зв'язок роботи з науковими темами закладу вищої освіти.

У першому (теоретичному) розділі «**Теоретико-методологічні основи управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі**» представлено результати критичного опрацювання великої кількості літературних джерел з теоретичних основ управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі, здобувач аналізує проблеми розвитку цих процесів у сучасних складних умовах становлення ринкового механізму господарювання у вітчизняному аграрному виробництві.

Здобувач пропонує авторське тлумачення дефініції «управлінням матеріально-технічним забезпеченням аграрного сектору», аргументовано зазначає проблеми її застосування у наукових і прикладних дослідженнях в умовах протиріч сучасного тлумачення; визначає систему МТЗ аграрного сектору як відповідну сукупність принципів, форм, методів та заходів, що регулюють відносини у сфері техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва; опрацьовує структурну схему організаційно-економічного механізму технічної модернізації управління системою МТЗ аграрного сектору економіки на основі процесного підходу; обґрунтовує парадигму алгоритму забезпечення економічної стійкості системи МТЗ аграрного сектора.

У другому (аналітичному) розділі «**Стан і тенденції розвитку управління матеріально-технічним забезпеченням в Харківській області**» з застосуванням великого масиву статистичних даних здобувачем досліджуються тенденції розвитку системи матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва у світі, Україні та Харківській області; з використанням опрацьованого методу загальної інтегральної оцінки проводиться комплексний аналіз рівня управління системою МТЗ аграрного сектора у різних регіонах України та визначаються чинники, що у вирішальній мірі впливають на формування її рівня; обґрунтовується доцільність створення центрів агрокомпетенцій (ЦА) на основі кращих світових практик Extension та Smart-стратегування; опрацьовується архітектоніка стратегування аграрного сектору на засадах прискорення впровадження інноваційно-технологічних рішень для забезпечення формування і розвитку ефективного управління системою МТЗ.

Великий обсяг аналітичного матеріалу за тривалий період часу у сукупності із системним підходом до аналізу економічних процесів і явищ у різних умовах ведення господарської діяльності дозволили здобувачу правильно визначити передумови і наслідки трансформацій управління системою МТЗ аграрного сектору. Здобувач аргументовано доводить, що деструктивні процеси у розвитку та ефективності функ-

ціонування системи МТЗ сільських товаровиробників України є прямим віддзеркаленням системної економічної кризи у державі.

У третьому (рекомендаційному) розділі «**Основні напрями удосконалення управління матеріально-технічним забезпеченням**» на основі опрацьованої у попередніх розділах теоретико-методологічної бази та матеріалів оцінки стану і тенденцій розвитку системи МТЗ аграрного сектору в Україні, здобувач опрацьовує пропозиції щодо удосконалення управління нею на інноваційних засадах. Зокрема, ним запропонований міждисциплінарний підхід до сталого формування циркулярної системи управління МТЗ аграрного сектору на засадах блокчейн технології, яка дозволяє підвищити продуктивність, інтелектуальну підтримку прийняття управлінських рішень, безпеку та конфіденційність різних суб'єктів ланцюгу МТЗ; опрацьовані організаційні та економічні інструменти, кожний з яких має свої власні форми впливу на управлінські процеси і спрямований на досягнення максимальної ефективності взаємодії організаційних, виробничих, фінансово-економічних процесів на всіх рівнях управління в аграрному секторі та сприяє отриманню конкурентних переваг; удосконалено парадигму підсистем організаційно-економічного забезпечення МТЗ на засадах інноваційного розвитку, які взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем з метою досягнення ефективного зростання аграрного сектору.

Таким чином, аналіз структури та змісту дисертації О.П. Білоконя «Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі», викладених у ній теоретичних положень, науково-методичних і прикладних розробок дозволяють оцінити її позитивно. За обраним напрямом досліджень, його предметно-об'єктною сферою та змістом робота відповідає паспорту спеціальності 073 Менеджмент.

Разом з тим, не всі поставлені на дослідження питання вирішені однаковою мірою повно, є дискусійні положення, недоліки.

1. У роботі здобувач використовує широкий понятійний апарат, проте іноді застосування тих чи інших термінів є некоректним. Зокрема, у тексті зустрічаються визначення «сільськогосподарське підприємство», «аграрне підприємство», «аграрне формування», «підприємство аграрного сектора». Визначень цих термінів у роботі немає, що може спричинювати неоднозначність їх тлумачення.

На с. 21 автор до основних засобів відносить сировину, матеріали, паливо, енергію, які не є основними засобами за визначенням.

Не зрозуміло, чому земля розглядається автором як складова системи матеріально-технічного забезпечення, адже земля у сільському господарстві є специфічним засобом виробництва, який характеризується постійністю місця розташування і не може бути предметом МТЗ (с. 28, 57).

2. Як один з елементів наукової новизни здобувач відзначає «технічну модернізацію управління системою МТЗ» (с. 18). Відповідне трактування неодноразово зустрічається у тексті дисертації та остаточних висновках (с. 16, 59, 61, 62, 86, 210). Проте не зрозуміло, у чому саме полягає зміст цієї технічної модернізації, які саме технічні засоби мають забезпечувати її проведення?

3. На рис. 2.9 (с. 102) здобувач досліджує забезпеченість трудовими ресурсами як складову МТЗ аграрного сектору України. Ми вважаємо, що трудові ресурси разом з земельними ресурсами і основним капіталом галузі є складовою аграрного потенціалу і не яким чином не відносяться до системи матеріально-технічного забез-

печення. Крім того, не зрозуміло, чому індекс забезпеченості трудовими ресурсами по деяких областях (зокрема, Закарпатській, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій) визначений автором на такому низькому рівні (0,08-0,15). Адже за такої забезпеченості цією складовою аграрного потенціалу ведення виробничої діяльності у галузі у відповідних регіонах взагалі стає неможливим.

4. Здобувач не завжди достатньо обґрунтовує власні узагальнення. Так, на с. 119 він зазначає, що «для забезпечення повної технологічної потреби виробників аграрного сектору області необхідно збільшити парк тракторів, зернозбиральних комбайнів та інших сільгоспмашин від 20 до 30 %». Переконливих доказів цих тверджень підкріплених конкретними економічними розрахунками здобувач не наводить і тому вони виглядають дещо надуманими.

На с. 43 здобувач стверджує «якщо вкладення держави в аграрний сектор, науку та сільськогосподарське машинобудування незначні, то можна очікувати інноваційного прориву в створенні техніки і розробці технологій, в підвищенні ефективності агропромислового виробництва і доведення його до середньоєвропейського рівня». Не зрозуміло, якими аргументами при цьому керується здобувач, адже тенденції розвитку вітчизняної економіки та передовий досвід економічно розвинених країн Заходу свідчить, що саме держава відіграє вирішальну роль у формуванні інституціонального середовища, кредитно-фінансового, податкового та інших механізмів забезпечення інноваційної моделі розвитку як економіки у цілому, так і окремих галузей.

На с. 143-144 автор наводить конкретні очікувані результати від діяльності агробізнес-інкубатора центру агрокомпетенцій аграрного сектору регіону. З тексту дисертації не зрозуміло, результатами яких досліджень (розрахунків) є ці показники? При обґрунтуванні доцільності створення центру агрокомпетенцій у регіоні на с. 138-145 доцільно було б опрацювати його організаційну структуру та структуру управління, рекомендації щодо формування штату спеціалістів, джерел фінансування, системи розрахунків з замовниками, особливостей оподаткування та інші аспекти, що повинні забезпечувати його ефективну діяльність. Адже без цих складових рекомендації здобувача є недостатньо завершеними.

5. На с. 156-161 здобувач опрацьовує модель зрілості технології блокчейну в аграрному секторі регіону з використанням методу експертних оцінок. Проте є не зрозумілою методологія відповідних досліджень, а саме: на основі яких критеріїв обиралися 15 експертів і що засвідчує рівень їх фахової компетенції? За яким принципом (представники яких ланок системи МТЗ аграрного сектора і чому саме вони) формувалася вибірка респондентів зі 130 осіб? Коли і яким колегіальним науковим зібранням затверджувалася відповідна анкета, зміст якої необхідно було б обов'язково навести у додатках.

6. Зміст підрозділу 3.3 зовсім не кореспондується з заявленою темою дисертації. Не зрозуміло, як створення мережі підприємств з переробки органічних відходів на біопаливо впливає на управління системою МТЗ аграрного сектора, який його не використовує у технологічних процесах рослинництва і тваринництва? Більш того, згадування про переробку органічної сировини на біопаливо жодного разу не зустрічається у завданнях, науковій новизні, висновках до розділу 3 і загальних висновках по дисертації.

7. Є помилки в окремих таблицях: 1.2 (с. 94), 1.5 (с. 68), 2.6 (с. 111), 3.11 (с. 202), 3.16 (с. 206), 3.17 (с. 206) та рисунках: 2.2 (с. 94), 2.14 (с. 137), 3.5 (с. 184), 3.7 (с. 196), 3.8 (с. 197), 3.10 (с. 199).

8. У дисертації зустрічаються орфографічні і стилістичні помилки та не зовсім вдалі фразеологічні обороти (с. 15, 22, 39, 31, 33, 37, 56, 60, 76, 88, 104, 113, 138, 149, 157, 169, 176, 196, 208).

Є зауваження і щодо оформлення дисертації:

1. На с. 14-15 і 89-90 здобувач наводить широке коло українських вчених, які займалися дослідженням різних проблем формування та управління системою матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору. Проте роботи деякого з них не знайшли відображення у дисертації.

2. У дисертаціях не рекомендується використовувати в якості літературних джерел навчально-методичну літературу (3, 35, 36, 68, 113, 114, 116, 125).

3. Не на всі наведені у списку літературні джерела є посилання у тексті.

4. Деякі посилання у тексті дисертації не співпадають з нумерацією у списку використаних джерел.

5. На рис. 1.3 (с. 33) неправильно наведені назви міністерств в Україні.

6. Пояснення у тексті не відповідають змісту таблиці/рисунок (табл. 2.6, с. 111; рис. 2.5, с. 97; табл. 3.14 с. 205).

7. Є повтори окремих абзаців (с. 22 і 24; с. 71 і 73; с. 109 і 110; с. 110 і 111; с. 90 і 131)

8. Немає посилання у тексті на рис. 2.7 (с. 100).

9. Неправильно пронумеровані формули на с. 159 та таблиць у додатку.

10. Завеликі пропуски на сторінках 60, 72, 98, 136, 178, 183, 230.

11. Розірвані таблиці на дві сторінки (табл. 2.7, с. 113-114; 3.4, с. 158-159; 3.17, с. 206-207).

12. Загальні висновки необхідно починати з нової сторінки.

Однак, наявність зазначених недоліків не впливає на загальне позитивне враження від ознайомлення з дисертацією О.П. Білоконя та не зменшує цінність отриманих ним наукових результатів.

Загальний висновок. Дисертація Білоконя Олександра Павловича «Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі» являє собою самостійне завершене дослідження, виконана на високому науковому рівні і пов'язана з важливим напрямом розвитку АПК. Отримані результати обґрунтовані, містять елементи наукової новизни, мають чіткі кількісні та якісні характеристики і повністю витікають з проведених досліджень. Всі поставлені у роботі наукові завдання виконані у повному обсязі. Зміст наукових фахових публікацій повністю відображає основні положення і результати дослідження відповідно до теми дисертації.

Пропозиції і рекомендації здобувача відзначаються конкретністю, вони є результатами переконливих розрахунків і мають практичне значення, про що свідчать довідки, видані Національним науковим центром «Інститут аграрної економіки» (№ 10/404 від 14.11.2023 р.), Національним науковим центром «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського» (№ 01-27/654 від 11.10.2023 р.), Департаментом агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (№ 08-30/08/2284 від 15.11.2023 р.), Харківською районною державною адміністрацією

Харківської області (№ 01-41/3548 від 10.11.2023 р.). Окремі теоретичні та методичні розробки О.П. Білоконя використовуються у навчальному процесі Державного біотехнологічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Організація виробництва», «Експертна аналітика менеджменту організацій», «Менеджмент в аграрному секторі», «Економіка сталого розвитку», «Економіка агропромислового підприємства», «Економічне обґрунтування інженерних рішень» (довідка № 01-24/1353 від 01.11.2023 р.). Роботу відрізняє тісне поєднання узагальнених теоретичних положень і практики їх застосування.

За рівнем наукової новизни та практичної значущості, ступенем апробації й відображення основних положень у фахових наукових публікаціях дисертація «Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Здобувач виступив як високо кваліфікований дослідник, який досконало володіє методологією наукових досліджень і може кваліфіковано ставити та успішно вирішувати складні питання управління суб'єктами господарювання у сучасних умовах функціонування національної економіки. У сукупності це дає всі підстави присудити Білоконю Олександрю Павловичу науковий ступінь доктора філософії зі спеціальності 073 Менеджмент галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу
і адміністрування Державного
біотехнологічного університету



В.М. Петров



Підпис Петрова В.М.
ЗАСВІДЧУЮ
Керівник відділу діловодства ДБТУ
Юлія С. В. П.